

foto: Tomaž Mihelič
Sinice so pogosti zimski gostje na krmilnicah.

SINICE SLOVENIJE

Tomí Trilar

»Stoji učilna zidana, pred njo je stara jablana, v jablani je votel panj, sinica znosi gnezdo vanj, ...« je zapisal Oton Župančič in nam razkril dve skrivnosti sinice. Prva je pojavljanje v okolici človeških bivališč, druga pa gnezdenje v duplih.

Tako kot vrabci, predstavljeni v eni od prejšnjih števil Sveta ptic (Svet ptic 8 (1): 4-9, 2002), nas tudi sinice spremljajo na vsakem koraku. Kdo iz gnezdnice na vrtu ali iz zimske krmilnice ne pozna siničke, ki jo ptičjeslovci v slovenščini imenujemo velika sinica.

V tem prispevku predstavljam deset vrst »sinic«, ki se pojavljajo v Sloveniji. Poleg njih sta na severu Evrope razširjeni še sinji plavček *Parus cyanus* in laponska sinica *Parus cinctus*. V klasičnem, dolgo veljavnem, sistemu ptic so predstavljene vrste prištevali v štiri družine: dolgorepke Aegithalidae (2 rodovi in 8 vrst), plašice Remizidae (3 rodovi in 10 vrst), sinice Paridae (3 rodovi in 50 vrst) in brkate sinice Panuridae (3 rodovi in 19 vrst). Najštevilčnejši med njimi je rod sinic *Parus*, ki ima 48 vrst. Sistem ptic temelječ na najnovjših, večinoma molekularnih, spoznanjih združuje poddružini plašic Remizinae (4 rodovi, 12 vrst) in sinic Parinae (3 rodovi, 53 vrst) v družino sinic Paridae. Dolgorepke Aegithalidae (3 rodovi in 8 vrst) so še vedno samostojna družina. Povsem na novo pa so uvrstili brkate sinice (rod *Panurus*), ki pripada tribusu timalij Timaliini iz poddružine penic Sylviinae v družini penic Sylviidae. Zapleteno torej; pa še se bo spreminjalo, saj je bistvo sistematike, da razvršča živa bitja na osnovi novih spoznanj o razvoju in medsebojni sorodnosti. Devet predstavljenih vrst se je v izbor uvrstilo zaradi sorodnosti (rodovi *Parus*, *Remiz* in *Aegithalos*), brkata sinica *Panurus biarmicus* pa zaradi slovenskega imena.

Medtem, ko vse v Sloveniji najdene sinice (rod *Parus*) gnezdi v duplih in si jih nekatere tudi same izdolbejo, si brkata sinica, dolgorepka in plašica pletejo umetelna gnezda iz različnih rastlinskih gradiv. Vsem vrstam je skupno zimsko klateštvo za hrano. Sinice se klatijo v mešanih jatah v glavnem po gozdovih in v kulturni krajini. Dolgorepke, brkate sinice in plašica se običajno klatijo v ločenih čistih jatah. Dolgorepke se klatijo po gozdovih, brkate sinice in plašice pa po trstiščih.

Velika sinica *Parus major*

Značilna bela lica obkrožajo bleščeče črno teme, črna črta čez vrat in črno grlo, ki se nadaljuje v črno progo vzdolž trebuha. Prsi in trebuh so živo rumene. Razširjena črna proga na trebuhu ločuje samca od samice, ki ima to progo ozko. V dolžino meri 13,5 do 14,5 cm.

Je najbolj razširjena od vseh evropskih vrst sinic. Razširjena je čez celotni Palearktiki od Irske in Portugalske do Kamčatke in zahodnih Kurilskih otokov ter sega v orientalsko regijo na indijski podkontinent, Japonsko in jugovzhodno Azijo do Indonezije. Njena filogenija in sistematika na tem ogromnem območju je zelo kompleksna. Čez celotno kontinentalno Evropo je razširjena nominantna podvrsta, ostale tri evropske podvrste pa so vezane na otoke. Velika sinica je ena najpogostejših vrst v Evropi. Razširjena je v vseh evropskih državah in kar 17 med njimi poroča o populaciji, ki presega milijon gnezdečih parov. Iz nobene evropske države ne poročajo o upadanju njene populacije, pač pa iz Velike Britanije, Nizozemske, Estonije in Ukrajine celo o 20 do 50 % povečanju populacije v zadnjih tridesetih letih.

Skrivnost uspeha te vrste je v veliki vedenjski prilagodljivosti in neke vrste inteligenci. Gnezdi v vseh mogočih habitatih; v vseh oblikah gozdov in grmišč, vrtovih, parkih, sadovnjakih do drevesne meje, kjer je le dovolj dupel za gnezdenje in dovolj žuželčje hrane za zarod. V optimalnih habitatih dosega gnezditvene gostote do 500 gnezdečih parov na kvadratni kilometer. Pomemben element uspeha je prilagoditev na gnezdenje v gnezdnicah in na »umetno« hrano, ki jo pozimi ljudje ponujajo v krmilnicah.

Izven gnezditvene sezone se prehranjuje s semeni različnih dreves (npr. bukov žir). Severne populacije se selijo proti vzhodu ali severovzhodu že jeseni, da bi se izognile težkim zimskim razmeram. Drugod po Evropi so stalnice, ki se klatijo lokalno odvisno od letne spremenljivosti obroda drevesnih semen na posameznem območju.

Pojavljanje v Sloveniji: Velika sinica je poleg ščinkavca *Fringilla coelebs* in črnoglavke *Sylvia atricapilla* najbolj razširjena vrsta v Sloveniji, verjetno pa tudi med najbolj pogostimi. Njena populacija in velikost zaroda iz leta v leto

zelo niha v odvisnosti od razpoložljive hrane, ki so v gnezditvenem obdobju večinoma ličinke žuželk. Pozimi se klati, običajno v mešanih jatah z drugimi sinicami. Zelo pogosto gnezdi v gnezdnicah in prihaja na krmilnico.

Plavček *Parus caeruleus*

Plavček je manjši od velike sinice (11 do 12 cm). Po videzu je zelo podoben veliki sinici, le da ima modro teme, zelo tanko ločitveno črto po sredini prsi in veliko modrine v letalnih in repnih peresih.

Gnezditveno območje plavčka pokriva skoraj celotni zahodni Palearktiki od Kanarskih otokov in severne Afrike do centralne Skandinavije in jugovzhodno do Kavkaza in severnega Iraka. Ciper je edini večji sredozemski otok, na katerem ne gnezdi.

Njegova razširjenost proti vzhodu je omejena zaradi tekmovanja s sinjim plavčkom *Parus cyanus*, ki je sestrska vrsta plavčka in je razširjena čez celotni vzhodni Palearktiki. V osrednji evropski Rusiji in na Finskem poteka cona križanja med obema vrstama, kjer so celo opazovali uspešno gnezdenje mešanega para.

Čeprav je plavček prvotno prilagojen na gnezdenje v zrelih hrastovih gozdovih z gosto podrastjo, naseljuje široko paleto listnatih, mešanih in vednozelenih gozdov. Najdemo ga tudi v kulturni krajini v parkih, sadovnjakih in vrtovih. Izogiba se čistih sestojev iglavcev. Večan je na nižine, čeprav sledi listavcem do nadmorske višine 1500 metrov. Tudi plavček se je prilagodil na gnezdenje v gnezdnicah in na zimsko krmiljenje.

Pojavljanje v Sloveniji: V Sloveniji je pogost v listnatih in mešanih gozdovih, logih in sadovnjakih ter se izogiba čistih sestojev iglavcev. Najpogostejši je v nižinah, najdemo ga tudi v sredogorju in le izjemoma tudi višje.

Menišček *Parus ater*

Menišček je najmanjši med našimi sinicami (10,5 do 11,5 cm). Po hrbtu in letalnih peresih ter repu je temno siv, po trebuhu sivkasto bel. Ima belo lice in belo liso na tilniku, ki ga loči od vseh ostalih sinic. Prvo perje, ki mladičem zraste po trebuhu, je rumenkasto.

Razširjen je v pretežnem delu Evrope, v hribovskih severozahodne Afrike in v dobršnem delu severne in centralne Azije tja do Pacifika vključno z Malo Azijo, Iranom, Himalajo, Kitajsko in Tajvanom. Na tem območju je razširjenih devet podvrst, v Evropi in pri nas se pojavlja nominantna podvrsta. V Palearktiku je pogost v borealnih, zmernih, sredozemskih in alpskih predelih.

Čez pretežni del areala je vezan na iglaste in mešane gozdove različne sestave in strukture, kjer je ena najpogostejših in

SINICE SLOVENIJE

foto: Marko Trebušak
Velika sinica *Parus major*.

foto: Jože Osredkar
Plavček *Parus caeruleus*.

foto: Marko Trebušak
Menišček *Parus ater*.

foto: Peter Buchner
Čopasta sinica *Parus cristatus*.

foto: Marko Trebušak
Močvirska sinica *Parus palustris*.

foto: Milan Vogrin
Gorska sinica *Parus montanus*.

SINICE SLOVENIJE

foto: Hellenic Ornithological Society
 Žalobna sinica *Parus lugubris*.

foto: Davorin Tome
 Plašica *Remiz pendulinus*.

foto: Marko Trebušak
 Dolgorepka *Aegithalos caudatus*.

foto: Jakob Smole
 Brkata sinica *Panurus biarmicus*.

najznačilnejših vrst. V optimalnih habitatih dosega gnezditvene gostote do 100 gnezdečih parov na kvadratni kilometer.

Pojavljanje v Sloveniji: Je enakomerno razširjen po vsej Sloveniji z izjemo Krasa, Posotelja, Prlekije in Prekmurja. Tudi v Sloveniji živi pretežno v iglastih in mešanih gozdovih od nižin do drevesne meje, najdemo ga tudi v parkih in listnatih gozdovih s primesjo iglavcev. Pozimi se klati v mešanih jatah z drugimi sinicami. Zelo rad gnezdi v gnezdilnicah in prihaja na krmilnico.

Čopasta sinica *Parus cristatus*

Čopasta sinica je velikosti plavčka (11 do 12 cm). Po zgornji strani je enotno sivkastorjava, po spodnji pa belkasta. Ima značilno črnobelo progasto čopko, ki jo lahko našopiri. Lice je belo z opazno črno zaočesno progo zakrivljeno navzdol.

Majhen črn podbradek se nadaljuje v črn ovratnik, ki obkroža belo lice.

Postavna sinica s čopko na glavi je endemitska v gozdovih Evrope (zahodnega Palearktika). Izven tega območja se pojavlja samo še na Uralu. Razširjena je med 45 in 65 stopinjami severne geografske širine, od koder se razteza na jug čez Iberski polotok. Poznanih je sedem podvrst, od katerih je nominantna razširjena od Skandinavije do Urala in na jug do Romunije in Ukrajine. Pri nas, tako kot v pretežnem delu zahodne in centralne Evrope, gnezdi podvrsta *mitratus*.

Čopasta sinica gnezdi večinoma v iglastih gozdovih. Najpogosteje jo najdemo v starejših gozdovih rdečega bora in v smrekovih gozdovih. Pogosto se pojavlja še v mešanih gozdovih, kjer pa obvezno gnezdi na iglavcih. Gnezdi v trhljih deblih kot duplarica.

Pojavljanje v Sloveniji: V osrednji in severni Sloveniji je splošno razširjena, vendar nikjer ne dosega velikih gnezditvenih gostot. Manj pogosta je na jugozahodu in severovzhodu Slovenije. Pozimi se klati v mešanih jatah z drugimi sinicami in redko prihaja na krmilnico.

Močvirska sinica *Parus palustris*

Močvirska sinica ima svetlečo se črno kapo in majhen črn podbradek. Belo lice ni obkroženo s črnino, pač pa postopoma prehaja v enotno rjavkasto zgornjo stran. V dolžino meri 11 do 12 cm.

Močvirska sinica ima dvodelno svetovno razširjenost. Na zahodu naseljuje večino Evrope, z izjemo severne Skandinavije, Finske, Irske, pretežnega dela severne Škotske, dobršnega dela obalnega sredozemskega območja in Iberskega polotoka južno od Pirenejev. Na vzhodu pa naseljuje Sahalin, jugovzhodno Sibirijo, Korejo in severno Kitajsko. V orientalski regiji se pojavlja še ena populacija v Burmi (Myamar).

Močvirska sinica je vezana na listnate gozdove, v katerih se pojavljata bukev in hrast. Bukev ji nudi žir za zimsko hrano, hrast pa široko paleto žuželčje hrane med gnezditvijo. Vrsta se izogiba suhih območij in iglastih gozdov, še posebej smreke. Zanimivo je, da se izogiba tudi čistih bukovih sestojev, zelo verjetno zaradi pomanjkanja žuželčje hrane med gnezdenjem. Gnezdi v glavnem v nižinah in se le lokalno pojavlja do 1300 metrov nadmorske višine.

Močvirska sinica je ekološko zelo zahtevna vrsta. Gnezdi izključno v duplih, pri čemer je vezana na gozdove, v katerih je presežek dupel, saj naseljuje le dupla, ki jih niso naselile močnejše vrste. Za svojo velikost potrebuje izredno velik teritorij za gnezdenje, ki mora biti velik najmanj 4 do 5 hektarov.

Pojavljanje v Sloveniji: V Sloveniji je splošno razširjena, čeprav njene gnezditvene gostote nikjer niso velike. Je nižinska vrsta, ki običajno sega do 1000 metrov, višje pa le izjemoma. Pozimi se klati po nižinah v mešanih jatah z drugimi sinicami. Gnezdi tudi v gnezdilnicah in prihaja na krmilnico.

Gorska sinica *Parus montanus*

Gorska sinica je sestrsk vrsta močvirske sinice in se z njo včasih tudi križa. Vendar se zelo dobro razlikujeta po petju in oglašanju ter v gnezditvenem habitatu.

Gorska sinica (11 do 12 cm) ima motno črno kapo, ki sega dlje na hrbet kot pri močvirski sinici. Tudi črn podbradek in belo lice je večje. Zelo značilna so svetlo obrobjena letalna paresa. V primerjavi z močvirsko deluje gorska sinica bolj razmršeno.

Razširjena je čez cel Paleartik in sega tudi v orientalsko zoogeografsko regijo, na zahodu od Velike Britanije in do pacifiške obale na vzhodu. V Evropi gre najjužneje na Balkanskem polotoku. Njena razširjenost v Evropi je omejena z julijskimi izotermami med 12 in 23°C.

Živi v borealnih iglastih gozdovih ter v vlažnih gozdovih vrb, breze in jelše, v južni Evropi pa v odprtih gorskih iglastih gozdovih tja do drevesne meje. Glavna komponenta habitata, nujna za njeno pojavljanje, so razkrajajoča se drevesna debla, ki so dovolj mehka, da gorska sinica lahko izdolbe duplo za gnezdenje.

Značilne za gorsko sinico so nizke gnezditvene gostote (3 do 4 gnezdeči pari na km²), ki so posledica zvestobe gnezditvenemu območju in zamotane socialne strukture. Teritoriji so tudi pozimi zasedeni s skupino sestavljeno iz odraslega para in iz 2 do 4 mladostnih osebkov. Zvestobo gnezditvenemu območju omogoča kopičenje zalog hrane in sposobnost čez noč spustiti telesno temperaturo za 10°C.

Pojavljanje v Sloveniji: Sklenjeno se pojavlja v gorskem svetu severne Slovenije od Julijskih Alp do Pohorja. Tudi drugod v Sloveniji je vezana na gorski svet (Trnovski gozd, Snežnik itd.). Po pričakovanjih manjka v vzhodni Sloveniji, kjer ni primerne gnezditvenega biotopa.

Žalobna sinica *Parus lugubris*

Žalobna sinica (14 cm) izgleda kot bolj čokata gorska sinica z daljšim in močnejšim kljunom. Najznačilne zanjo je velik črn podbradek, ki sega globoko na prsi. Črna kapa je na temenu rjavo nadahnjena in ne sega tako daleč na hrbet. Bela lica so izrazitejša z ostrim prehodom v sivkastorjav hrbet.

Med evropskimi sinicami ima žalobna sinica najmanjši areal, ki sega od vzhodnega Sredozemlja in Balkanskega polotoka ter se razteza vzhodno do Turčije in severnega Irana in južno do Libanona in severnega Izraela. Njena razširjenost je omejena z julijskimi izotermami med 23 in 30°C.

Geografska variabilnost je kompleksna, saj poznamo pet podvrst. Na Balkanskem polotoku se pojavlja nominantna podvrsta.

V Evropi se pojavlja v širokem spektru suhih, bolj ali manj odprtih habitatov, kjer je njena gnezditvena gostota zelo nizka (manj kot en gnezdeč par na kvadratni kilometer). Gnezdi v redkih grmiščih, makiji, oljčnih nasadih in tudi v odprtih gozdnih habitatih, še posebej hrastovih in borovih. Odrasli so stalnice, mladostni osebki pa se pridružijo mešanim zimskim jatam klatežev.

Pojavljanje v Sloveniji: Pri nas pojavljajoče se žalobne sinice predstavljajo severno mejo razširjenosti na Balkanskem polotoku. Beležimo malo opazovanj iz slovenske Istre in

Dinaridov z eno samo domnevno gnezditvijo (Geister 1980).

Plašica *Remiz pendulinus*

Samec ima svetlo kostanjevo rjav hrbet in izrazito sivo glavo z očitno široko črno progo čez oči. Samica je bolj bledih barv. Plašica ima ozek zašiljen kljun, s katerim iz laskov vrbovih in topolovih semen spleta med vsemi evropskimi pticami najbolj eksotično gnezdo, podobno gnezdom tkalcev. V dolžino meri 10,5 do 11 cm. Oglašča se z visokim piskajočim glasom.

Plašica poseljuje južni Palearktiki med južno Finsko, osrednjo Švedsko, Portugalsko, južno Španijo, Iranom in severovzhodno Kitajsko. Plašice so razširjene točkasto in niso nikjer pogoste. Bolj pogoste so vzdolž rečnih dolin in v močvirnih predelih. Kjer so gnezditvene gostote večje, so samci poligamni.

Gnezdi v gozdovih ob rekah, vrbovih goščavah, majhnih gozdnih zaplatah, živih mejah ali celo na osamljenih drevesih v močvirjih, sploh če je v bližini trstišče. Za izbiro gnezdišča je ključna bogata strukturiranost habitata, prisotnost odgovarjajočega drevesa z visečimi prožnimi vejicami (v glavnem vrbe in breze, lahko pa tudi topoli, jelše ali robinije) in veliko rastlin za gnezdnno gradivo (kopriava, hmelj, rogoz, trst ter cvetoči topoli in vrbe kasneje v sezoni). Jeseni in pozimi se v jatah klatijo po trstiščih.

Pojavljanje v Sloveniji: V sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja je čez Slovenijo pljusnil močan poselitveni val. Zaradi presežka osebkov v matični populaciji se je razširila in gnezдила domala v celi Sloveniji. Poleti se prehranjuje z žuželkami, pozimi pa s semenjem predvsem trstja, čemur se prilagaja tudi encimska sestava prebavnih sokov v želodcu. V zadnjem desetletju je slabo vreme v času spomladanske selitve v nekaj zaporednih letih zdesetkalo njeno populacijo. Med spomladansko selitvijo zimski semenski kemizem želodca že zamenja za poletnega žužkojedskega in več zaporednih dni slabega vremena je lahko usodno zanjo. Danes v Sloveniji spet gnezdi v mejah svoje prejšnje razširjenosti, lokalno ob Muri in Dravi.

Dolgorepka *Aegithalos caudatus*

Izrazito črna bela ptica, ki je na hrbtu nad perutmi, po bokih in podrepnem perju rožnato nadahnjena. Majhno puhasto telo se nadaljuje v zelo dolg rep.

Dolgorepka gnezdi od Portugalske do centralne Kitajske in na jugu do Irana. V Evropi manjka samo na Irskem, v severni Skandinaviji, na Balearih, Sardiniji in Kreti.

Dolgorepka daje prednost strukturno bogatim habitatom, ki vsebujejo mnogo prehodov med gozdnimi in odprtimi območji, običajno pod 1000 metrov nadmorske višine.

Naseljuje močvirne predele, vlažne iglaste in mešane gozdove, žive meje in makije v Sredozemlju. V zadnjem času je dolgorepka postala pogostejša v kulturni krajini v grmiščih, parkih in prostranih vrtovih.

Pozimi se klati v večjih jatah, ki potrebujejo velike strnjene gozdove (20 do 25 ha), zato dolgorepko močno ogroža drobljenje habitatov. Zaradi majhnosti in celoletne prehrane z žuželkami je zelo občutljiva na neugodne zimske vremenske razmere. V severnih predelih lahko huda zima iztrebi vrsto iz obsežnih območij, ki ostanejo še več let nezasedena. V južnih predelih pa zimska smrtnost vpliva na velika nihanja v populaciji.

Pojavljanje v Sloveniji: Je splošno razširjena vrsta v nižinah in sredogorju. Gradi si kroglasto gnezdo s stranskim vhodom iz najdrobnejših lišajev. Pozimi se klati v jatah z do 20 osebkami, ki se običajno glasno oglašajo.

Brkata sinica *Panurus biarmicus*

Svetlo oranžnorjavo svilnato telesno perje, veliki črni lisi v obliki »brk« na obeh straneh kljuna pri samcu in dolg pahljačast rep so glavne značilnosti brkate sinice. V dolžino meri 16 do 17 cm. Prepoznamo jo, ker se kot papiga obeša na socvetja trstja in se pri tem značilno oglašča. Gnezdo je spleteno iz listja trstja ter poslano s travnimi bilkami.

Točkasta razširjenosti v Evropi predstavlja zahodni krak razširjenosti v osrednjem in vzhodnem Palearktiku, ki je omejena z julijskimi izotermami med 17 in 32°C.

Vešana je na močvirne predele z obsežnimi trstišči, ki so tako njen gnezditveni kot tudi zimski habitat. Brkata sinica je zelo občutljiva na mraz, ki ji povzroča bodisi velike izgube ali jo sili v masovno preseljevanje. Posledice takega preseljevanja so pogosto v gnezdenju na novih območjih, na katera se je pozimi umaknila pred mrazom.

Brkata sinica je zelo ogrožena zaradi uničevanja trstišč. Iz Nizozemske, Ukrajine in Moldove poročajo o 50 % padcu populacije. V Veliki Britaniji, Španiji in na Danskem pa se je v zadnjih tridesetih letih populacija povečala za 50 %.

Pojavljanje v Sloveniji: Nam najbližja gnezdišča brkate sinice so v Italiji in na Madžarskem, zato naj bo pozornost predvsem na obali in v štajerskih trstiščih še posebej velika. Včasih se je pozno jeseni in pozimi dokaj redno pojavljala v priobalnih trstiščih, ki pa so jih v zadnjih dveh desetletjih tako zdesetkali, da je postala izjemno redek zimski gost.

Literatura:

Geister, I. (1980): Žalobna sinica (*Parus lugubris*).

- *Acrocephalus* 4: 61.

Harrap, S. in D. Quinn (1995): Tits, Nuthatches and Treecreepers: An Identification Guide.- Christopher Helm identification guide.